

Milan KLOBAS, *Borbeni put Operativnog štaba za Istru. Svjedočanstva generala Milana Klobasa*, Histria Croatica C.A.S.H., Pula 2010., 273 str.

Prema dogovoru s Centrom za historiju radničkog pokreta i NOB-a u Rijeci iz 1986., knjiga Milana Klobasa trebala je biti dovršena do kraja 1989., što je i učinjeno, no na njezino objavljivanje čekalo se više od 20 godina.

Operativni štab za Istru djelovao je oko godinu dana, tj. od 19. rujna 1943., kada je Glavni štab NOV i PO Hrvatske imenovao njegovo rukovodstvo, pa sve do 29. kolovoza, kada je formirana 43. istarska divizija, a Operativni štab preimenovan u Štab 43. divizije. S obzirom na to da je on bio najviše vojno rukovodeće tijelo koje je nadgledalo jedinice NOV i PO Hrvatske na istarsko-riječkom području, autor u početnoj "Napomeni" (str. 3.-5.) ističe kako već duže vrijeme postoji potreba da se napiše jedno sveobuhvatno djelo na tu temu. U toj namjeri sastavljena je ova knjiga podijeljena u petnaest poglavlja. Nakon autorovih napomena slijede tri poglavlja – "Početni razvoj ustanka" (str. 6.-15.), "Općenarodni ustanak" (str. 16.-40.) i "Utjecaj GŠ NOV i PO Hrvatske na NOB u Istri i djelovanje štaba 13. divizije" (str. 41.-49.) – u kojima su, radi boljeg razumijevanja, obrađena zbivanja u NOB-u u Istri prije dolaska rukovodstva Operativnog štaba u Pazin 23. rujna 1943. godine. Treba podsjetiti kako su razvoj i djelovanje NOB-a u Istri bili obilježeni činjenicom da su se oni odvijali na prostoru koji je bio u sastavu Kraljevine Italije. Stoga je pravo oživljavanje djelovanja uslijedilo tek potkraj 1942., a rad je osobito pospješšen nakon formiranja privremenog rukovodstva KPH za Istru 10. ožujka 1943. godine. Nakon toga ispunjeni su uvjeti za stvaranje oružanih formacija spremnih za vojno djelovanje, za koje autor navodi da su, unatoč brojnim otegotnim okolnostima, mogle biti i prije inicirane. Iduća olakotna okolnost bila je, naravno, kapitulacija Italije u rujnu 1943. godine. U organiziranju daljnjeg otpora najznačajniju ulogu imali su lokalni NOO-i, koji su bili najorganiziranija i najbrojnija snaga NOP-a u Istri. Nadalje autor opisuje kako se ustanički pokret razvijao u raznim dijelovima Istre, jasno naglašavajući njegove prednosti i mane. Neposredno nakon toga formirana je i 1. istarska brigada "Vladimir Gortan", čiju je jezgru činio bataljun 3. brigade 13. primorsko-goranske divizije. Daljnjim ustrojavanjem stvorena je baza na temelju koje je Operativni štab za Istru 23. i 24. rujna formirao istarske brigade i odrede.

Peto poglavlje detaljnije obrađuje formiranje Operativnog štaba u Pazinu i njegovo djelovanje do prve njemačke ofenzive 2. listopada 1943. godine. Prema uputama, Štab je trebao okupiti naoružani narod i organizirati ga u vojne jedinice, uspostaviti suradnju sa slovenskim jedinicama u Istri i Slovenskom primorju, proširiti vojno područje i osigurati ga od njemačkih napada. Najvažnije je bilo što prije popuniti jedinice i uskladiti njihovo djelovanje. Prema borbenom rasporedu djelovanje 1. istarske brigade bilo je usmjereno na južni dio Istre, dok je za sjeverozapad bila zadužena 2. brigada. Sjeveroistočne obronke Učke pokrivao je 1. partizanski odred "Učka", a 2. sušačko-kastavski odred djelovao je na komunikacijskom potezu Rijeka – Trst.

Dok se još raspravljalo o organiziranju jedinica, započelo je grupiranje 2. SS oklopnog korpusa, koji se pripremao za operaciju "Istrien" 2. listopada 1943. godine. Za Nijemce je ovo područje bilo važno jer je osiguravalo poveznicu između grupe armija na Balkanu i grupe armija na Apeninima, pa stoga šesto poglavlje knjige opisuje in-

tervencije Nijemaca u Istri tijekom rujna 1943. (str. 75.–91.) To se odnosi na okršaj na Tićanu, okršaj kod Labina i Vineža, sukob u Bujštini te nakon toga u Limskoj Dragi i Pazinu. Par dana poslije slijedili su sukobi na području Rovinja, rijeci Mirni i dalje na području Rupa – Klana – Rijeka – Kastav. Svi ovi sukobi bili su uvod u ofenzivu Nijemaca koja je uslijedila početkom listopada. U devetodnevni sukobima bilo je mnogo stradalih, a “razbijena” je tek započeta organizacija vojno-teritorijalne narodne vlasti. Osim mnogih objektivnih okolnosti u ovom slučaju učinjeni su i propusti u organizacijskim rješenjima NOB-a. No ubrzo su krenule inicijative za ponovni razvoj NOB-a u Istri. Započelo je ponovno okupljanje Operativnog štaba koji je, od tada pa do formiranja 11. korpusa NOVJ, bio podčinjen Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske. U predstojećem razdoblju Štab se kadrovski popunjavao te je sukladno prostoru prilagodio oblikovanje partizanskih jedinica i taktiku borbenog djelovanja. Organizirana je sanitetska služba te nekoliko pozadinskih stanica. Cjelokupna nastojanja uvelike je pripomoglo i rukovodstvo KPH u Istri.

Preseljenjem Operativnog štaba u predjel Lisina na Čićariji stvoreni su daljnji uvjeti za njegovo osposobljavanje i rukovođenje borbenim jedinicama te što potpuniju kontrolu u Istri. Sukladno tome početkom 1944. osnovani su 1. i 2. istarski bataljuni, a ubrzo nakon toga formirani su i 3. i 4. bataljun i 14. partizanska četa. Potrebe ratovanja zahtijevale su da se organiziraju dva udarna bataljuna, čime su potaknute ofenzivne akcije iz zasjede. Ubrzo Štab ponovno organizira brigadu “Vladimir Gortan” i dva odreda. U tom sastavu dočekana je neprijateljska ofenziva od 25. do 28. travnja 1944. godine. Iduća dva mjeseca bila su obilježena stalnim akcijama, pa se tako ukazala i potreba za ponovnim organiziranjem 2. brigade, čije je djelovanje usmjereno na prostor Bujštine, a poslije na Čićariju i osiguravanje prve konferencije AFŽ-a za Istru. Okolnosti su ukazivale na potrebu ponovnog formiranja 1. partizanskog odreda “Učka”, čije je djelovanje došlo do izražaja na području Lupoglava te sjeverne Pazinštine i zapadne Labinštine. Sredinom travnja 1944. oko 500 boraca okupljeno je u 2. pulski partizanski odred, koji je pokrivao područje od Pule do rijeke Raše, Pazina, rijeke Mirne i duž obale. Za vodstvo KPH za Istru veliku važnost imalo je uključivanje boraca talijanske nacionalnosti u oružanu borbu, pa su tako organizirana tri bataljuna pod zapovjedništvom Operativnog štaba. Ove jedinice rasformirane su nakon njemačke ofenzive u listopadu 1943. godine. Nakon toga organiziraju se 4. talijanska četa, 3. tj. 4. bataljun “Pino Budicin”, Talijanska (Rovinjska) četa te 1. i 2. talijanska riječka četa koje su sačinjavali Talijani. Tijekom 1944. djelovanje Operativnog štaba za Istru obilježeno je dinamičnim aktivnostima, no primjetne su i određene slabosti, koje su se najviše očitovale kroz nedovoljno usklađeno djelovanje partizanskih odreda. O rukovođenju i zapovijedanju Operativnog štaba govori deseto poglavlje (str. 183.–210.). Prema analizi, do kapitulacije Italije radilo se o spontanom priljevu boraca uz nedostatak zapovjednog kadra. Nakon listopadske ofenzive slijedi organizirani rukovođenje i zapovijedanje. Kao važan zadatak Štaba navodi se i obuka boraca i školovanje kadrova koje se provodilo kroz različite tečajeve. Inzistiralo se na organiziranijem radu obavještajno-informativnih službi, koje su zbog brojnih objektivnih okolnosti, i unatoč osnivanju 2. bataljuna 4. brigade Ozne, “kaskale” s radom.

Jedanaesto poglavlje analizira razvoj i djelovanje organizacije KP (str. 211.–215.), koji su slijedili u nekoliko faza. Do kapitulacije Italije razvoj i djelovanje bili su paralelni na terenu i u vojnim formacijama. Nakon toga slijedi svojevršno dijeljenje, koje

traje do prve njemačke ofenzive, nakon čega je došlo do ponovnog organiziranja i omasovljavanja organizacije KPH u Istri. Taj razvoj, sukladno okolnostima, pratilo je i formiranje vojno-teritorijalnih pozadinskih organizacija. Gotovo stalan rast primjetan je i pri provođenju mobilizacije kao jednom od važnijih zadataka Operativnog štaba (str. 233.–241.). Valja spomenuti i napore Štaba kojima se nastojalo razviti sanitetsku službu, organiziranu u tri sektora, kao jednu od važnih sastavnica potrebnih za oružanu borbu. Ispunjavanjem svih organizacijskih zadataka i stvaranjem kadrovske strukture zadovoljeni su uvjeti za organiziranje 43. divizije, čime je Operativni štab za Istru prerastao u Štab 43. divizije.

Posljednje poglavlje donosi nam biografiju generala Milana Klobasa, a na samom je kraju i popis korištenih kratica.

Knjiga Milana Klobasa po svome sadržaju pripada jugoslavenskoj historiografskoj literaturi koju smo navikli vidati s mnogo starijim godinama izdanja. Iako bi se moglo pomisliti da je o NOB-u dovoljno napisano, ova knjiga donosi brojne nepoznate detalje o oružanim sukobima na istarsko-riječkom području tijekom nepunih godinu dana djelovanja Operativnog štaba za Istru, njegovoj organizaciji i djelovanju koje je provedeno, kako i autor naglašava, u skladu s proklamiranim revolucionarnim ciljevima narodnooslobodilačke borbe.

MARTINA GRAHEK RAVANČIĆ

Srbija. Državna komisija za tajne grobnice ubijenih posle 12. septembra 1944. Godišnji izvještaj. 2010 [donela Državna komisija za tajne grobnice ubijenih posle 12. septembra 1944], priredio Srđan Cvetković, Državna komisija za tajne grobnice ubijenih posle 12. septembra 1944, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2011., 60 str.

Institut za savremenu istoriju u Beogradu i dnevne novine *Večernje novosti* pokrenuli su akciju pod naslovom *Otkopavanje istine* u sklopu koje je Vlada Republike Srbije na sjednici 9. srpnja 2009. donijela odluku o osnivanju Državne komisije za tajne grobnice ubijenih posle 12. septembra 1944. Konstitutivna sjednica održana je 12. studenoga 2009., kada su imenovani i članovi Komisije. Među njima su predstavnici državnih institucija, znanstvenih ustanova te mnogi stručnjaci iz brojnih srodnih disciplina.

Nakon nešto više od godinu dana Komisija je podnijela i svoj prvi izvještaj o radu i postignutim rezultatima. S obzirom na to da navedeni rad nije značajnije razmatran u znanstvenim krugovima i široj javnosti u Hrvatskoj, mislim da je vrijedno osvrnuti se na postignute rezultate, posebice stoga što su oni uistinu značajni. Izvještaj je podijeljen na šest poglavlja podijeljenih na manja potpoglavlja i ona uglavnom prate i pokrivaju sva ona pitanja koja su formulirana i kao osnovni zadaci u radu Komisije. Kao glavne ciljeve, kako se opisuje u "Uvodu", navodi se: istražiti, pronaći i obilježiti